

‘All that glitters is not Golder’

Enkele bedenkingen bij rechtsontwikkelingen voor gedetineerden, naar aanleiding van een decennium basiswet gevangeniswezen

TOM DAEMS^a

Panopticon, 36 (1), 1-8

© 2015 MAKLU | ISSN 0771-1409 | JANUARI 2015

- ^a Hoofddocent, Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven (Corresp.: tom.daems@law.kuleuven.be).

Teksten zijn tijd- en plaatsgebonden. Dat geldt ook – en vooral – voor deze bijdrage. De tekst werd afgewerkt einde november 2014, enkele weken na de viering van een kwarteeuw val van de Berlijnse muur (9 november 1989), met oog op publicatie in het januari-/februari-nummer van jaargang 2015. Die publicatiedatum valt min of meer samen met twee andere verjaardagen: veertig jaar geleden velde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zijn bekende *Golder*-arrest (21 februari 1975) en dertig jaar later zag de Belgische basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden (12 januari 2005) het licht. De plaats waar dit editoriaal werd geschreven (Londen), en de hoofdreden voor onze aanwezigheid op die plaats (een studie over Stanley Cohen) bepaalt de wijze waarop we hier zullen terugblikken op bovenstaande verjaardagen: de complexe relatie tussen normering en het voorwerp van normering. We staan eerst kort stil bij de val van de Berlijnse muur en gaan vervolgens in op het centrale thema van deze bijdrage: rechtsontwikkelingen voor gedetineerden in Europa en België.

DE HOND VAN OOST-BERLIJN

Op de eerste pagina van het DWTC-rapport *Rechtsbescherming van gedetineerden* (1996) brengen Lieven DUPONT, wijlen Tony PETERS en Greet SMAERS het verhaal van een hond die met gevaar voor eigen leven van Oost-Berlijn naar West-Berlijn was gevlucht:

‘Toen hij veilig aangekomen was, werd hij door alle westerse honden bestookt met vragen over de kwaliteit van de kluiven, de hoeveelheid bomen en de behandeling door de bazen. Op iedere vraag kwam steevast hetzelfde antwoord: ‘Ach, ik mocht niet klagen’. Vertwijfeld riep één van de toehoorders ten slotte waarom hij dan toch gevlucht was. ‘Hier mag ik tenminste klagen’, luidde het antwoord.’

Het verhaal wordt niet verder becommentarieerd in het DWTC-rapport en dat hoeft ook niet: het fungeert als *teaser*, als voorproevertje, als *amuse gueule* voor de hoofdcluif – en het slaagt wonderwel in zijn opzet. Op een bijzonder aanschouwelijke wijze maakt het duidelijk dat de beweging van gunst naar recht loopt via de weg van de afdwingbaarheid. Door een Oost-Berlijnse hond uit het pre-1989-tijdperk tot protagonist te maken, wordt die rechtsbeschermingsidee daarenboven onmiddellijk gesitueerd in tijd en plaats. Vandaag de dag zou onze viervoeter

uit de DDR zijn hondenleven niet langer op het spel hoeven te zetten (dergelijke risicovolle overtochten hebben zich intussen verplaatst naar andere grenzen van – en binnen – Europa, zoals Lampedusa en Calais). De viering van de val van de Muur brengt een tweetal zaken in herinnering. Ten eerste, het Europese project was in den beginne vooral een westers project, waarbij na 1989 de rangen van de Raad van Europa en de Europese Unie staps- en sprongsgewijs aanzwollen. Dit resulteerde in de vorming van het hedendaagse ‘postwesterse’ Europa, dat nog steeds in beweging is (DELANTY, 2003). In het verdeelde pre-1989 Europa werd aan de westerse kant van het ijzeren gordijn een ontwikkeling op gang getrokken rond bescherming van mensenrechten – inclusief de rechtsbescherming van gedetineerden – waarin de Raad van Europa een voortrekkersrol vervulde. Aan de andere kant van de Muur werden dergelijke ontwikkelingen door sommigen (zoals onze Oost-Berlijnse hond) al saliverend door anderen (zoals de Oost-Berlijnse baas van onze viervoeter) met argusogen gade geslagen. Ten tweede, dit Europese project wordt dooraderd door een zeker vooruitgangsoptimisme, waarbij stap voor stap – rechtszaak na rechtszaak, conventie na conventie, aanbeveling na aanbeveling, rapport na rapport – de rechtsbescherming verder werd uitgebouwd. De overtuiging dat de westerse keuzen ook de juiste waren, kreeg nog een extra duw in de rug door de definitieve doodsteek voor het grote ideologische alternatief aan de communistische overzijde. Onmiddellijk na de val van de Muur kondigden sommigen om die reden triomfantelijk het einde van de geschiedenis aan – zoals Francis FUKUYAMA in *The End of History* (1989; 1992) of (ietwat dichterbij huis) Guy VERHOFSTADT in zijn eerste burgermanifest (1991), waar hij zijn versie van het ‘einde van de grote verhalen’ te berde bracht.

De vreugdekreten en het borstgeklop waren echter ietwat voorbarig. Kort erna barstten de bloederige conflicten in het voormalige Joegoslavië los. En ook het vooruitgangsverhaal van de rechtsbescherming was niet vrij van ruis, zoals we zo meteen nog zullen toelichten. De geschiedenis was nog niet ten einde.

HET *GOLDER*-ARREST EN DE GEHEIMZINNIGE GEVANGENIS

Terug naar onze Oost-Berlijnse hond. De vrijheid om te spreken – en dus ook om te klagen – was lange tijd evenmin een vanzelfsprekendheid aan deze kant van de Muur. De Antwerpse schrijver Roger VAN DE VELDE, die na aanhoudende maagproblemen verslaafd geraakte aan het pijnstillende (en aanvankelijk vrij verkrijgbare) medicijn Palfium R-875, heeft dit aan den lijve kunnen ondervinden (BRIJS, 2000). Tussen 1962 en 1970 verbleef hij af en aan in instellingen in Antwerpen, Doornik, Merksplas en Turnhout. In 1969 publiceerde VAN DE VELDE *Recht op antwoord*, een scherpe aanklacht tegen het Belgische interneringssysteem en tegen de wijze waarop hem de mond werd gesnoerd. In dit *Recht op antwoord* blikte hij ook terug op het buitensmokkelen van het manuscript van zijn eerste boek *Galgenaas* (1966):

‘Langs welke clandestiene wegen het manuscript van dat boek in de gegeven omstandigheden de uitgever heeft kunnen bereiken, wil ik liever niet verklappen, al is het dan een rocambolleske geschiedenis waarin schrijvers van suspense-stories inspiratie zouden kunnen putten. Passons. Van een gelegenheidsgoochelaar mag men niet verlangen dat hij zijn hoge hoed op een dubbele bodem laat controleren.’ (VAN DE VELDE, 1969/2001: 103)

Ietwat verder in het boek lichtte hij toch een tip van de sluier: wekelijks verborg VAN DE VELDE een stukje van het manuscript tussen zijn ondergoed waarna vrouwlief het in de bezoekszaal tussen haar eigen kledij wegmoffelde (*Ibid.*: 159). Dit kwam hem aanvankelijk duur te staan: zijn geschriften mochten de gevangenis niet meer verlaten; hij kreeg geen toegang tot een

schrijfmachine; ook na zijn invrijheidstelling zouden zijn geschriften aan controle onderworpen worden; en er was geen beroep mogelijk tegen de beslissingen (*Ibid.*: 109-110).

VAN DE VELDE overleed op 30 mei 1970, enkele dagen voor zijn geplande opname in een Amsterdamse ontwenningsskliniek. Hij zou de revolte, die zich de jaren daarna voltrok, niet meer meemaken. In België lieten gedetineerden zich vooral vanaf de zomer van 1976 horen en ook elders in het Westen was het in die periode bijzonder onrustig en rumoerig. Gedetineerden namen het niet langer dat beslissingen genomen werden – of net uitbleven – zonder verdere toelichting of rechtvaardiging. Volgens de toen geldende leer van de inherente beperkingen werden beperkingen aan grondrechten gezien als een noodzakelijk gevolg van de situatie van detentie: ‘... ze zijn onlosmakelijk verbonden met de detentie, ze zijn inherent aan het concept zelf, en hoeven dus niet ondergebracht te worden onder één van de expliciet in het Verdrag voorziene uitzonderingen’ (SMAERS, 1994: 22).

Het is tegen deze achtergrond dat we de ervaringen van Sidney Elmer GOLDER moeten plaatsen. GOLDER werd in 1965 veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf voor een gewelddadige overval. Het Engelse gevangenisstelsel hulde zich toentertijd in geheimzinnigheid. In 1978 publiceerden Stanley COHEN en Laurie TAYLOR *Prison Secrets*, een pamflet waarin die geheimzinnigheid uitgebreid werd gedocumenteerd en aangeklaagd. Enkele jaren eerder hadden ze een gepland onderzoek na zeven jaar vruchteloos onderhandelen met de gevangenisadministratie moeten stopzetten. Dit leidde tot de hoogst ongewoonlijke beslissing om de ongebruikte onderzoeksgelden terug te bezorgen aan de financieringsinstelling (COHEN & TAYLOR, 1975). ‘*Our research plans were a small and unimportant casualty of this policy of secrecy at all costs in the name of security*’, zo blikten ze later terug op deze episode (COHEN & TAYLOR, 1977: 85). *Prison Secrets* besteedt ruimschoots aandacht aan deze ‘*policy of secrecy at all costs*’. Toenmalige gevangenisinstellingen waren geheimzinnige instituten, zo betoogden COHEN en TAYLOR: gedetineerden werden opgesloten en afgeschermd van een buitenwereld die op haar beurt geen kennis kreeg over wat er zich binnen die muren afspeelde. Dit apparaat van geheimzinnigheid bediende zich van formele regelgeving (in het bijzonder de *Official Secrets Act*) en een batterij aan censuurregels en ondoorzichtige procedures om communicatie met de buitenwereld te bemoeilijken of onmogelijk te maken.

De zaak die Sidney Elmer GOLDER tegen het Verenigd Koninkrijk aanspande, had betrekking op die geheimzinnigheid. Einde oktober 1969 werd GOLDER door een penitentiair beambte in verband gebracht met een opstand in de gevangenis van Parkhurst, waar hij toen gedetineerd was. Samen met enkele andere gevangenen werd hij afgezonderd en ondervraagd door de politie. Brieven van GOLDER gericht aan zijn MP en aan een hoofdinspecteur waarin hij zich verweerde, werden onderschept door de gevangenisdirectie en mochten de inrichting niet verlaten. De penitentiair beambte die de verklaringen had afgelegd over de betrokkenheid van GOLDER, bleek echter niet zeker van zijn stuk. Korte tijd later verklaarde een andere penitentiair beambte dat GOLDER zich op het moment van de feiten elders in de inrichting bevond. GOLDER werd niet aangeklaagd maar vreesde wel voor de gevolgen voor zijn invrijheidstellingsdossier en zijn verzoek tot overbrenging naar een andere inrichting. Hij vroeg om toestemming om een advocaat te raadplegen om te onderzoeken of de beambte wegens laster kon worden aangeklaagd. Ook dit werd hem geweigerd. Daarop trok GOLDER naar Straatsburg en haalde zijn gelijk: het Europees Hof floot de Britse overheid terug en stelde een schending vast van de artikelen 6.1 en 8 EVRM.

Het belang van het arrest was groot: de leer van de inherente beperkingen werd verlaten en maakte plaats voor de leer van de gelegitimeerde beperkingen, d.w.z. ‘... de beperkingen waaraan de rechten van gedetineerden onderworpen zijn, moeten worden getoetst aan de expliciet door het EVRM opgelegde beperkingsvoorwaarden’ (SMAERS, 1994: 19). De ontwikkelingen in Straatsburg ontgingen ook COHEN en TAYLOR niet: de details van de rechtszaak – de

onderschepte briefwisseling en het verbod om met een advocaat in contact te treden – gingen immers naar het hart van hun kritiek op de geheimzinnigheid van het toenmalige Britse gevangeniswezen. In *Prison Secrets* – dat kort na het *Golder*-arrest werd gepubliceerd – reflecteerden ze dan ook uitgebreid op de draagwijdte van de beslissing van het Hof. De titel waarmee deze beschouwingen werden ingeleid – *all that glitters is not Golder* – verraadde echter onmiddellijk een zekere scepsis over de verhoopte impact van het Straatburgse arrest op de Britse gevangenispraxis. Kort na het arrest leek het alsof er een hervorming op til was. Er kwam een *Circular Instruction* die uitdrukkelijk werd voorgesteld als reactie op het arrest. Maar schijn bedriegt, zo stelden COHEN en TAYLOR: gedetineerden kregen voortaan toegang tot een advocaat, maar eerst moest de betreffende klacht geuit worden via de ‘*normal existing internal procedures*’. Wat de *Home Office* met de ene hand gaf, nam ze met de andere hand dus weer terug. De administratie was zich goed bewust dat de impact van de hervorming daarmee werd geneutraliseerd. Zij klopte zich op de borst dat de nieuwe regeling in de praktijk weinig tot niets zou veranderen: ‘*By virtue of the arrangements explained ... it does not appear that staff should in practice feel at substantially greater risk of involvement in litigation than now*’ (Home Office, geciteerd in COHEN & TAYLOR, 1978: 43). Het besluit van COHEN en TAYLOR over de wijze waarop de overheid met het arrest omging, was snoeihard. Ze hadden het over ‘... *the creation of a system which seems almost totally designed to block the prisoners’ intentions at every turn - a system in which double-talk and hypocrisy have almost become elevated into principles*’ (Ibid.: 48). COHEN en TAYLOR drukten de hoop uit dat het Europese Hof dergelijke ‘*cynical violations of human rights*’ in toekomstige uitspraken zou blijven veroordelen.

HET HOBBELPARCOURS VAN DE BASISWET GEVANGENISWEZEN

De basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden kan niet los gezien worden van bovenvermelde Europese ontwikkelingen. In het eerder aangehaalde DWTC-rapport concludeerden DUPONT, PETERS en SMAERS (1996: 152) ‘... *dat België dringend behoefte heeft aan een eigen detentiewet, niet alleen om een einde te maken aan de fundamentele rechtsonzekerheid en rechteloosheid waaraan gedetineerden overgeleverd zijn ... maar ook om in overeenstemming te zijn met internationale en Europese normen en aanbevelingen*’. In de opdracht die toenmalig Minister van Justitie DE CLERCK in september 1996 aan professor DUPONT toevertrouwde, stond vermeld dat de ‘basisbeginselen voor de behandeling van gedetineerden, naar de geest van de Europese gevangenisregels en de eisen gesteld door het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens’ in het voorontwerp aan bod moesten komen (KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, 2001: 26). Het heeft echter lang geduurd voor de wet er kwam en ook de implementatie van de wet verloopt niet van een leien dakje.

Totstandkoming

Over de totstandkoming van de basiswet is al heel wat inkt gevloeid (zie bv. MARY, 2006; MAES, 2009). We volstaan hier met in herinnering te brengen dat het een proces van lange adem is geweest dat – indien we de opdracht van DUPONT als startpunt nemen (maar we zouden ook verder in de Belgische geschiedenis kunnen terugkeren, bv. naar het advies van de HOGE RAAD VOOR PENITENTIAIR BELEID (1981) of de vroege pleidooien van CORNIL (1959) en DUPREEL (1957)) – bijna tien jaar in beslag heeft genomen. In het parlement sneuvelden daarenboven bepaalde voorstellen terwijl andere werden afgezwakt (bv. het principe van de penitentiaire maximumcapaciteit, het recht op een eigen cel en het recht op een normaal loon voor arbeid binnen de gevangenis). Sommigen begonnen zich af te vragen of het sop de kool wel waard was. ‘*Mogen we nog trots zijn op wat er overblijft van de Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie*

van *gedetineerden*?' vroeg Greet SMAERS (2004) zich in december 2004 af toen het parlement eindelijk rond was met zijn deel van de opdracht.

Implementatie

Vervolgens lag de bal in het kamp van de uitvoerende macht. Artikel 180 van de basiswet stelt immers dat het de Koning toekomt om de datum te bepalen waarop de wet of afzonderlijke bepalingen in werking zullen treden. Het afgelopen decennium verschenen er zes koninklijke besluiten (twee in 2005; twee einde 2006; twee in april 2011, voor details zie DAEMS *et al.*, 2014: 3-4) die stukken van de basiswet in werking lieten treden. De laatste koninklijke besluiten dateren dus van april 2011: de vorige federale regering DI RUPO heeft – in tegenstelling tot wat het regeerakkoord vermeldde (FEDERALE REGERING, 2011: 143) – geen verdere stappen vooruit gezet. Wel heeft ze de wet in 2013 op diverse plaatsen aangepast. Ook op vlak van implementatie blijft het – tien jaar later – dus nog wachten op de inwerkingstelling van belangrijke delen van de wet (onder meer bepalingen m.b.t. overlegorganen, onafhankelijk toezicht, detentieplanning, persoonlijke kledij, arbeid, gezondheidszorg, beklagrecht).

Aanpassingen

Intussen werd de wet al wel verschillende keren aangepast. Dit gebeurde in 2005, 2006, 2010 en 2013 (zie DAEMS *et al.*, 2014: 4-5). Het valt daarbij op dat de regering LETERME voor de eerste keer een *package deal*-formule hanteerde: de verdere inwerkingtreding van de basiswet werd afhankelijk gemaakt van aanpassingen die nodig zouden zijn opdat de wet ‘... *beter aansluiting vindt bij de penitentiaire realiteit en bij de praktische organisatie van de strafinrichtingen*’ (MINISTER VAN JUSTITIE, 2009: 13). Frank VERBRUGGEN (2010: 9-10) omschreef deze ingreep als ‘een Judaskus voor de slapende Basiswet’: ‘*De verontrustende aanwijzingen dat de door de wetgever gewilde copernicaanse revolutie sluiks, maar onmiskenbaar wordt teruggedraaid, stapelen zich op*’. Ook in het regeerakkoord van MICHEL I van oktober 2014 werd een gelijkaardige ‘voorwaardelijke inwerkingstelling’ opgenomen: ‘*De basiswet gevangeniswezen zal worden bijgestuurd, waarna deze wet volledig in werking zal worden gesteld. Er wordt zowel aandacht besteed aan de menselijke waardigheid en re-integratie van gedetineerden, maar we brengen gedetineerden ook voldoende verantwoordelijkheidszin bij tijdens hun detentie*’ (FEDERALE REGERING, 2014: 123).

Interpretatie

Naast de zonet aangehaalde kwesties – totstandkoming (Komt er een wet?; Wanneer?; Wat voor een wet?; ...), implementatie (Wordt de wet in werking gesteld?; Wanneer?; Welke delen (niet)?; ...) en aanpassing (Welke aanpassingen?; Waarom aanpassingen?; Wiens aanpassingen?;...) – is ook de vraag aan de orde wat er concreet op het terrein gebeurt met de artikelen van de wet die in werking worden gesteld. Op dit vlak kunnen de ontwikkelingen rond de naaktfouilles niet onvermeld blijven. Sinds begin 2007, toen artikel 108 in werking werd gesteld, wordt er een opmerkelijke strijd geleverd over artikel 108 waarin gedetineerden (en hun advocaten), de overheid (en haar advocaten), academici, de Raad van State, het Grondwettelijk Hof en zelfs het Committee Against Torture van de Verenigde Naties betrokken zijn (DAEMS, 2014).

Aanleiding voor het debat was de introductie van het zogenaamde ‘volledige onderzoek aan de kledij’ door de penitentiaire administratie na de inwerkingstelling van artikel 108 op 15 januari 2007 (collectieve brief nr. 86 van 19 februari 2007) waarbij gedetineerden – net zoals voor de inwerkingtreding van artikel 108 – zich op systematische wijze van hun kledij moesten ontdoen (zodat deze ter controle aan de penitentiair beambte kon overhandigd

worden). Gedetineerden protesteerden dat deze praktijk indruiste tegen artikel 108 waarin een scherp onderscheid gemaakt wordt tussen het (meer oppervlakkige) onderzoek aan de kledij en de (meer ingrijpende) fouille op het lichaam (waarbij de gedetineerde verzocht kan worden zich te ontkleden). Voor de fouille op het lichaam worden extra waarborgen ingebouwd, nl. de vereiste van een afzonderlijke beslissing van de gevangenisdirecteur. Elders hebben we uitvoeriger stilgestaan bij de wijze waarop collectieve brief nr. 86 de gevolgen van de vernieuwing die met het artikel 108 werd geïntroduceerd, nl. het omkleden van de naaktfouille met extra waarborgen, tot een minimum poogde te beperken door deze onder te brengen bij een andere categorie – de fouille op de kledij (DAEMS, 2014).

WE ZIJN ALLEMAAL EUROPEANEN

Dat Slovakije recent op de vingers werd getikt door het Europese antifoltercomité (CPT) (2014b: para 6) zal sommigen (uit het oude Westen) al snel verleiden tot een variant van volgende verklaring: van een land aan de andere kant van het toenmalige ijzeren gordijn kan je dat ‘verwachten’. Het land maakt een inhaalbeweging en voelt de naschokken van een moeizame transitie, zo gaat de redenering dan. Maar dat Finland, gelegen in het hart van het zogenaamde ‘exceptionele’ Scandinavische *Mekka* voor gevangenshervormers, recentelijk een gelijkaardige uitbrander van het CPT kreeg, wordt al wat lastiger om vatten vanuit een dergelijke Oost-West redenering. In zijn voorlopige bevindingen na het vijfde periodiek bezoek aan Finland (22 september – 2 oktober 2014) verklaarde het CPT het volgende:

‘... the principle of co-operation between State Parties and the CPT is not limited to steps taken to facilitate the task of a visiting delegation. It also requires that decisive action be taken to improve the situation in the light of the Committee’s recommendations. In this respect, and despite ongoing efforts in a number of areas, the delegation is concerned by the lack of sufficient progress in the implementation of many of the CPT’s long-standing recommendations (such as on the detention of remand prisoners in police prisons, on the practice of ‘slopping out’ in prisons, on the regime for prisoners segregated in closed units and on the judicial review of involuntary psychiatric hospitalisation measures)’ (CPT, 2014a: 3)

En ook België, gelegen in het hart van Europa, kreeg na recente bezoeken af te rekenen met opvallend gelijklopende aansporingen om de aanbevelingen, die het CPT al meermaals en met aandrang had geformuleerd, in de praktijk te brengen (zie CPT, 2010: para 7; 2012: para 7). Het CPT beseft dat het in verschillende uithoeken van Europa een gelijkaardig deuntje laat horen. In zijn achttiende jaarrapport merkte het CPT daar het volgende over op: *‘... the failure of States to implement recommendations repeatedly made by the CPT on certain issues remains a constant refrain of the Committee’s reports. Few countries visited over the last twelve months have escaped this criticism’* (CPT, 2008: para 16). De vraag blijft hoe het CPT moet omgaan met dergelijk gebrek aan opvolging van zijn aanbevelingen. Wat als lidstaten blijven weigeren of het CPT op andere manieren aan het lijntje houden? Botst het Europese toezichtstelsel, dat steunt op principes van samenwerking en rationele dialoog, hier op zijn grenzen?

Ontwikkelingen op vlak van rechtsbescherming zijn niet te vatten in een lineair vooruitgangsverhaal. Het verhaal van de overwinningen en mijlpaalarresten in Straatsburg is belangrijk, maar moet verbonden worden met de verhalen ter plekke, in de lidstaten zelf. De dialoog – of het gebrek daaraan – en de diverse vormen van *‘policy transfer’* tussen spelers als het CPT en het Europees Hof enerzijds, en lidstaten anderzijds, verdient daarbij nader onderzoek. Hervormingen gaan er niet in als zoete koek. Aan het ene uiterste zijn er die gevallen waarbij

aanbevelingen of verdragsverplichtingen openlijk in vraag worden gesteld of waarbij er zelfs op een directe confrontatie wordt aangestuurd. Dit gebeurt bijvoorbeeld op het moment van schrijven in het Verenigd Koninkrijk waar de conservatieve partij (die de hete adem voelt van de nog meer Eurosceptische partij UKIP) dreigt met een *Brexit* – niet enkel uit de EU, maar ook uit het EVRM (WATT & BOWCOTT, 2014). De conservatieven hekelen de ‘*mission creep*’ van het Europees Hof en de benadering van het EVRM als een ‘*living instrument*’. Kop van jut zijn onder meer het stemrecht voor gedetineerden en de opvattingen van het Hof over levenslange vrijheidsstraffen (Conservative Party, 2014: 3). In de plannen van de conservatieve partij, waarmee ze in 2015 naar de kiezer trekt, zou het Europees Hof gereduceerd worden tot een adviserend orgaan. Als haar plannen niet op het fiat van Straatsburg kunnen rekenen, dan moet het Verenigd Koninkrijk zich terugtrekken uit het EVRM, zo klinkt het strijdvaardig (*Ibid.*: 8).

Subtieler dan een dergelijk ‘*wij-doen-niet-meer-mee*’-scenario, zijn de scenario’s die we zonet kort hebben besproken. Zo is het ‘*mag-het-ietsje-minder-zijn?*’-scenario bijzonder populair in ons land. De overheid toont zich hierbij bereid de basiswet te implementeren (en dus zijn internationale verplichtingen na te komen), maar blijkt niet (langer) zo gelukkig met de inhoud van die wet of vreest de weerslag op het terrein. Vandaar de *package deal* of de ‘voorwaardelijke inwerkingstelling’ die we zonet hebben beschreven: eerst worden de scherpe randjes er afgevijld waarna inwerkingstelling van de bijgeschaafde bepalingen wel mogelijk wordt. Hierbij wordt de wet dus dichterbij de realiteit gebracht – en niet andersom. Indien de wet te dicht opschuift richting de bestaande praktijk, dan bestaat uiteraard het risico (of de opportuniteit – afhankelijk van het gezichtspunt) dat ze die praktijk geheel ongemoeid laat. Alles blijft dan bij het oude en de wet vervult nog louter een bevestigende functie.

Het meest subtiel is wellicht het andere scenario, waarbij de betekenis en de concrete invulling van een hervorming voorwerp wordt van contestatie. Dit gebeurde in de nasleep van het *Golder*-arrest in het Verenigd Koninkrijk waar de *Home Office* de vernieuwingen op het terrein neutraliseerde door toegang tot een advocaat aan nieuwe voorwaarden te verbinden (zie boven). En dit gebeurde ook in ons land met de fouille-kwestie: door de fouille-praktijken onder de noemer van het onderzoek aan de kledij te brengen, meende de administratie dat zij niet gebonden was aan de meer stringente toepassingsvoorwaarden die gelden voor de fouille op het lichaam. Het is ongetwijfeld een verdienste van de mensenrechtenontwikkeling van de laatste decennia dat de Belgische fouille-praktijken voorwerp konden worden van intense (internationale) kritiek en procesvoering – en op dat vlak is er zeker vooruitgang geboekt. Anderzijds blijft het zo dat het spel van woord en wederwoord, de strijd over de precieze betekenis van wat er zich *in se* afspeelt wanneer gedetineerden dergelijke controlemaatregelen dienen te ondergaan, niet heeft kunnen beletten dat gedetineerden gedurende vele jaren tóch in hun blootje werden gezet.

Referenties

- BRIJS, S. (2000). Roger van de Velde, een blik door het tralieluk. *De Brakke Hond*, 67, 7-12.
- CONSERVATIVE PARTY (2014). *Protecting Human Rights in the UK: The Conservatives’ Proposals for Changing Britain’s Human Rights Laws*. URL: https://www.conservatives.com/~media/Files/Downloadable%20Files/HUMAN_RIGHTS.pdf (geraadpleegd: 29 november 2014).
- CPT (2008). *18th General Report on the CPT’s activities covering the period 1 August 2007 to 31 July 2008*. CPT/Inf (2008) 25. Straatsburg: Raad van Europa, 18 september 2008.
- CPT (2010). *Rapport au Gouvernement de la Belgique relative à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 28 septembre au 7 octobre 2009*. CPT/Inf (2010) 24, Straatsburg: Raad van Europa, 23 juli 2010.

- CPT (2012). *Rapport au Gouvernement de la Belgique relative à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 23 au 27 avril 2012*. CPT/Inf(2012) 36. Straatsburg: Raad van Europa, 13 december 2012.
- CPT (2014a). *Preliminary observations made by the delegation of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) which visited Finland from 22 September to 2 October 2014*. CPT/Inf (2014) 28. Straatsburg: Raad van Europa, 31 oktober 2014.
- CPT (2014b). *Report to the Government of the Slovak Republic on the visit to the Slovak Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 September to 3 October 2013*. CPT/Inf (2014) 29. Straatsburg: Raad van Europa, 25 november 2014.
- COHEN, S. & TAYLOR, L. (1975). Prison research: a cautionary tale. *New Society*, 30 January, 253-255.
- COHEN, S. & TAYLOR, L. (1977). Talking about prison blues. In C. Bell & H. Newby (eds.), *Doing Sociological Research*. Londen: George Allen and Unwin, 67-86.
- COHEN, S. & TAYLOR, L. (1978). *Prison Secrets*. Buckinghamshire: National Council for Civil Liberties / Radical Alternatives to Prison.
- DAEMS, T. (2014). 'Ceci n'est pas une fouille à corps': The denial of strip searches in Belgian prisons. In M. Deflem (ed.), *Punishment and Incarceration: A Global Perspective (Series: Sociology of Crime, Law and Deviance, volume 19)*. Bingley, UK: Emerald Group Publishing, 75-94.
- DAEMS, T., EECHAUDT, V., MAES, E. & VANDER BEKEN, T. (2014). De basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden: een status quaestionis. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 15(1), 2-46.
- DELANTY, G. (2003). The Making of a Post-Western Europe: A Civilizational Analysis. *Thesis Eleven*, 72, 8-25.
- DUPONT, L., PETERS, T. & SMAERS, G. (1996). *Rechtsbescherming van gedetineerden*. Brussel: Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden.
- FEDERALE REGERING (2011). *Ontwerpverklaring over het algemeen beleid*. 1 december.
- FEDERALE REGERING (2014). *Regeerakkoord*. 9 oktober.
- KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS (2001). Eindverslag van de Commissie 'Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden'. Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de heren Vincent DECROLY en Tony VAN PARYS. *Parl. St. Kamer 2000-01. DOC 50 1076/001*. 2 februari 2001.
- MAES, E. (2009). *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*. Antwerpen: Maklu.
- MARY, P. (2006). La nouvelle loi pénitentiaire belge. Retour sur un processus de réforme (1996-2006). *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 1916, 5-51.
- MINISTER VAN JUSTITIE (2009). Algemene beleidsnota Justitie. *Parl. St. Kamer, DOC 52 2225/012*, 6 november 2009.
- SMAERS, G. (1994). *Gedetineerden en mensenrechten*. Antwerpen: Maklu.
- SMAERS, G. (2004). Mogen we nog trots zijn op wat er overblijft van de Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden? *Fatik*, 104, 3-4.
- VAN DE VELDE, R. (1969/2001). *De knetterende schedels / Recht op antwoord*. Amsterdam / Antwerpen: Nijgh & Van Ditmar.
- VERBRUGGEN, F. (2010). Copernicus, Tantalus, Judaskus? Het kortwieken van de Basiswet Gevangeniswezen als voorwaarde voor haar inwerkingtreding. *Ad Rem*, speciale editie, 5-11.
- WATT, N. & BOWCOTT, O. (2014). Tories plan to withdraw UK from European convention on human rights. *The Guardian*, 3 oktober.